

<http://rcin.org.pl>

169

ASZ OXIŃSKI

PERU

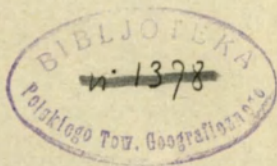

MCMXXXII
WARSZAWA — POZNAŃ
<http://rcin.org.pl>

PERU

5

TOMASZ OXIŃSKI

P E R U

Opracowano na polecenie Naukowego Instytutu
Emigracyjnego i Kolonialnego

CBGiOŚ, ul. Twarda 51/55
tel. 0 22 69-78-773

Wa5148946

MCMXXXII

WARSZAWA — POZNAŃ

WYDAWNICTWO WIESŁAWA TOMASZEWSKIE ;)

<http://rcin.org.pl>

169.

Druk. „Kadra” Warszawa, Długa 50.

<http://rcin.org.pl>

W S T Ę P

Niema dziś łądów nieodkrytych i niema dziś łądów dalekich.

W wieku nietylko kolei żelaznych, telefonów i telegrafu, lecz samochodów, aeroplanów i radja ogromna powierzchnia kuli ziemskiej skurczyła się i zmalała, wobec możliwości szybkiego przenoszenia się z miejsca na miejsce, lub jeszcze szybszego komunikowania się słowem i pismem. Są jeszcze miejsca niezbadane i niedokładnie, lub wcale nieopisane przez geografów lub przyrodników, archeologów lub historyków, niema już jednak nieodkrytych.

Polska bardzo znikomym udziałem wzięła w historii odkryć i eksploracji.

Polska przedrozbiorowa, aczkolwiek mocarstwo jedno z najpotężniejszych w Europie, nie posiadała prawie nigdy (z nielicznymi wyjątkami, jak za czasów Bolesława Chrobrego, Jagiełły i Batorego) własnej polityki zagranicznej, zawsze bowiem wpływy obce były mocniejsze niż kieru-

nek wewnętrzny i czyniła też posunięcia wygodne dla innych, nie dla siebie.

Historycznie niedoceniana stale konieczność posiadania własnej marynarki i nawiązania stosunków handlowych bezpośrednio, uzależniła Polskę ekonomicznie od szeregu państw i skazała na rolę odbiorców pośrednich. Stan takiej zależności ekonomicznej był przyczyną całego szeregu konfliktów politycznych, co doprowadziło w końcu do rozbiorów. Wojna wszechświatowa przywróciła Polsce niepodległość. Dziś znów staje ona w rzędzie nie tylko wielkich państw Europy, lecz całego świata. Za czasów Polski przedrozbiorowej nie było państw świata, były tylko państwa Europy, one bowiem tylko decydowały i prowadziły całą politykę; dziś są mocarstwa pozaeuropejskie, które narówni z europejskimi decydują o całokształcie polityki wszechświatowej i o wzajemnych stosunkach ekonomicznych. I Polska staje w rzędzie tych prawie największych, a rola jej, ze względu na położenie geograficzne, bogactwa naturalne, przyrost ludności i wrodzone zdolności, jest prosto olbrzymia.

Polska jednak wyjść może na tę arenę dopiero wówczas, gdy głos jej dochodzić będzie wszędzie, gdzie głos ludzki rozbrzmiewa.

Mimo braku naturalnych terenów ekspansji, jakimi są zazwyczaj własne kolonie i mimo

bardzo słabego stanu dotychczasowego marynarki handlowej, Polska może i powinna zbliżyć się bezpośrednio z państwami i narodami, nie ograniczając się jedynie do naturalnych lub przypadkowych sąsiadów, tem bardziej, że wśród dalekich ma przyjaźniejszych niż wśród najbliższych.

W ostatnich latach Polska rozpoczęła bezpośrednie nawiązanie stosunków z Peru, z tym legendarnym prastarym krajem bogactw, zwanym przez świat cały „krajem złota i słońca”.

Z rozmów, jakich tysiące prowadziłem z inteligencją nawet, przekonałem się, że Polacy naogół zupełnie nie orientują się, czem jest Peru, oraz gdzie się znajduje.

Najfantastyczniejsze i najsprzeczniesze wprost legendy kursują po Polsce o tym kraju, jego klimatach (nie klimacie), położeniu, jego faunie, drogach i środkach komunikacji, jego zaludnieniu i t. d.

Zmusza mnie to do napisania po polsku możliwie krótkiej i treściwej pracy, która choć w części rozświetli wiele niejasności i błędów.

HISTORJA

Historję Peru można podzielić na 4 epoki:

I. Okres początkowy — dotychczas niezbadany (od czasów zamierzchłych do połowy w. XII).

II. Cesarstwo Inkasów (od połowy w. XII do 1533 r.).

III. Okres panowania hiszpanów (1533 — 1821).

IV. Okres niepodległości (od 1821 r. do czasów obecnych).

O pierwszej epoce istnienia na kuli ziemskiej tego miejsca, które dzisiaj nosi nazwę Peru, dawniej zaś — Peruwiańskiego Cesarstwa Inkasów, o całej tej olbrzymiej epoce, aż do czasów założenia przez Inkę Manco Capac imperjum, t. j. do pierwszej połowy XII wieku ery chrze-

ścijańskiej, nauka całego świata nic jeszcze w tej sprawie nie ogłosiła i żadnych pewników nie podała.

I tak samo, jak do dnia dzisiejszego, niektóre punkty Południowej Ameryki stanowią na mapach geograficznych tylko białe plamy, oznaczone w legendzie jako „nieznane”, tak samo białą kartę historii Peru stanowią czasy aż do początków XII wieku.

Dzięki genjuszowi Champolliona *) poznano już tajemnice hieroglifów egipskich i wskrzeszono historję tej epoki, zbadano również odkryte budowle z tamtych czasów, do tej pory jednak nie odczytano ani hieroglifów staroperuwiańskich, ani nawet późniejszego pisma Inkasów — „quippu”.

Odkopanie i zbadanie prastarych peruwiańskich miast, pałaców, świątyń i dzieł technicznych, oraz poznanie starożytnego pisma, odkryje nam kiedyś nowy zupełnie dział historii ludzkości, a być może, ujawni również dzieje Atlantydy i Aryabarty. **)

---

*) Champollion, egiptolog francuski, prowadził badania nad hieroglifami (ur. 1790 r., zm. 1832 r.).

**) Różne są teorie na temat pochodzenia ludów zasiedlających Amerykę.

Uczeni w wypadku tym dzielą się na dwa obozy t. zw. poligenistów i autochtonistów, t. j. zwolenników

Okres największego rozkwitu Peru przypada na czasy wielkiego imperjum Inkasów, t. j. od pierwszej połowy XII do początków XIV w. Koronę Inków nosiło kolejno czternastu władców. Lata ich panowania są uważane za epokę wielkiego rozwoju cywilizacji peruwieńskiej, po której, mimo barbarzyńskiego niszczenia jej przez hiszpańskich conquistadorów, pozostały wspańiałe zabytki zarówno z dziedziny nauki, jak sztuki i kultury, tudzież prawodawstwa i ustroju społecznego.

Następna epoka, to okres nietyłe odkryć, ile niszczenia dzieł sztuki i architektury, których w całości, jak złota, zagrabieć i wywieźć się nie dało; czasy pożogi, oraz masowych bezcelowych mordów spokojnych, ufnych i niewojowniczych

---

teorji, iż ludy zamieszkałe obecnie w Ameryce, przeszły przez cieśninę Behringa, Grenlandję, lub w inny sposób i pochodzą z Fenicji, Armenji, Egiptu, Chin, W. Brytanji, Francji, Hiszpanji lub Włoch; pozostali twierdzą, że były to ludy dawnej Atlantydę i Aryabarty, autochtoni dzisiejszej Ameryki, a więc rasy starszej, niż rasa europejska, lub nawet Egipt, który był jedynie kolonją Atlantów. Tak jedni jak i drudzy mogą mieć rację.

Ja skłaniam się ku teorji raczej autochtonistów, jeżeli chodzi o ludy zamieszkałe po obu stronach Andów. (Przyp. autora).

tubylców przez hiszpańskich żołnierzy Balboa i Pizarry.

Ten wspaniały pochód pseudo-cywilizacji europejskiej synów białej rasy, przypieczętowany został zamordowaniem ostatniego cesarza Peru i ostatniego Inki, Atahualpy (1533 r.). Od tej pory wielkie cesarstwo Inkasów zamienione zostaje na wicekrólestwa, rządzone przez długi szereg lepszych lub gorszych namiestników króla hiszpańskiego.

Niewola narodu peruwiańskiego trwała prawie 300 lat.

Dopiero za czasów wicekróla Abascal ciemiężony lud porwał za broń. Na czele ruchu niepodległościowego stanął José Gabriel Condorcanqui, Mateo Garcia Pumacahua i wielki poeta-męczennik Mariano Melgar.

Dnia 28 czerwca 1824 r. powstańcy na czele z generałem San Martin wkroczyli do Limy i ogłosili niepodległość Peru. W rok później generał San Martin złożył władzę w ręce kongresu narodowego.

Z chwilą tą Peru staje się republiką. Pierwszym prezydentem został wybrany dnia 27 lutego 1823 r. marszałek José de la Riva Aguera.

Następuje jeszcze szereg walk z rojalistami, zakończony ostatecznie zwycięską bitwą pod Ayacucho (w grudniu 1824 r.) i całkowitą kapi-

tulacją głównodowodzącego wojskami hiszpańskimi.

Lata dalsze były okresem pracy nad ugruntowaniem niepodległości i rozwoju państwowości, zakończony jedynie wojną z Chili (1880 r.), kres której położył traktat pokojowy, zawarty w Ancon w 1882 r.

W ciągu 100 lat, t. j. do czasu wydania niniejszej książki, republika peruwiańska 42 razy przechodziła zmianę na stanowisku prezydenta państwa. Niektórzy jednak z nich wybierani byli dwu, a nawet i — trzykrotnie.

Do najwybitniejszych mężów stanu należy prezydent *Castilla* (1844—1852 i 1854—1862), który wprowadził pierwszą konstytucję (1856 r.), obowiązującą aż do 1920 roku, oraz przyczynił się do powstania w Peru pierwszych środków komunikacji (telegraf, kolej, żegluga parowa); prezydent *Baltra* (1868—1872) — twórca współczesnych portów morskich; prezydent *Pardo* (1872—1876 i 1905—1908), któremu republika zawdzięcza wysoki poziom szkolnictwa i rozbudowę floty wojennej; ostatni prezydent *Leguia* (1908—1913, 1915—1919 i 1929—1931), który przez zawarcie traktatów z Brazylią, Kolumbią, Ekwadorem i Chili zapewnił swej ojczyźnie stałe granice i ugruntował w ten sposób warunki pokojowej pracy.

W roku 1931 na stanowisko prezydenta powołany został pułkownik *Sanchez Cerro*, którego program objął w pierwszym rządzie reformę polityki finansowej, oraz akcję uprzemysłowienia kraju pod hasłem peruanizacji przemysłu.

RYS GEOGRAFICZNY

Położenie i granice

Peru leży na zachodzie Ameryki Południowej, nad brzegami Pacyfiku (Oceanu Wielkiego, czyli Spokojnego), w strefie gorącej równikowej i podzwrotnikowej i rozciąga się od 1°29' szerokości północnej (Mocoa) aż do 19°13" szerokości południowej (Camarones), tudzież od 69° (podług Greenwich) długości zachodniej (r. He-at — Madre de Dios) do 81°20' tejże długości zachodniej (Parina — Paita).

Strefa nadbrzeżna t. zw. „Costa” rozciąga się od 3°28' szerokości południowej do 19°13" tejże szerokości.

W pobliżu brzegów Peru znajdują się następujące wyspy (względnie grupy): 1) Tumbes, położona na północ od prowincji tejże nazwy, na granicy Ekwadoru, 2) Lobos de Tierra, naprzeciwko prowincji Lambayaeque, 3) Lobos de

Afuera na zachód prowincji Chiclayo, 4) Guana-pe przy zatoce tegoż imienia, 5) grupa wysp Mazarcas naprzeciw przylądka Salinas, 6) Hormi-gas de Tierra naprzeciw portu Ancón, 7) San Lorenzo na południo-zachód od portu Callao, 8) Chincha w zatoce Pisco, 9) Ballestas w porcie Pisco, 10) Alacrán w porcie Arica.

Prawie wszystkie wyspy peruwiańskie posiadają pokłady słynnego nawozu „guano”.

Zachodnią granicę Peru stanowi Pacyfik, czyli Ocean Spokojny. Z północy Peru graniczy z Ekwadorem, z północo-wschodu z Kolumbją, ze wschodu z Brazylią, z południowego wschodu z Boliwią i południa z Chile.

Granice Peru z innymi państwami, sąsiadującymi zostały uregulowane zupełnie i dziś już wszelkie spory graniczne zostały ostatecznie zakończone i zawarowane szeregiem traktatów.

Charakterystyka kraju z lotu ptaka

Patrząc z lotu ptaka na Peru w kierunku z północy na południe, a rozpoczynając od brzegów Oceanu Spokojnego, widzimy przedewszystkiem wydłużony wąski pas ziemi, wznoszący się stopniowo aż do zachodniego łańcucha Andów.

Pas ten aż do wysokości 1200 metrów nad poziomem morza przedstawia widok pustyni po-

przerywanej gdzieniegdzie plamami zalesionych płaskowzgórz lub dolinami pokrytymi plantacjami trzciny cukrowej, bawełny, ryżu, oraz winnicami i ożywionymi bystreми niedużymi potokami górskimi.

Na wysokości 2000 metrów nad poziomem morza doliny przekształcają się w szersze płaszczyzny, gdzie rośnie mais (koński ząb), kartofle, różne zboża (jęczmień, proso, owies) i alfalfa, aż do wysokości 3500 — 4000 metrów.

Na wysokości od 4000 do 6000 metrów nad poziomem morza roślinność wszelka zaczyna stopniowo zanikać i zaczyna się kraina wiecznych śniegów, zamieszkała tylko przez króla ptaków, olbrzymiego kondora.

Zniżając się do wysokości 3500 metrów widzimy płaskowzgórze i doliny rzadko zadrzewione, obfitujące w jeziora naturalne i łąki ze znakomitą paszą. W miejscowościach tych żyją wigunie (vicuna), lamy (llama) i inne zwierzęta użytkowe indjan peruwiańskich.

Na wysokości 3200 metrów rozwijają się szerokie dywany zieleni, płaskowzgórze, płaszczyzny, doliny i przesmyki, poprzerywane gdzieniegdzie grzebieniem gór strzelistych, a wszystko to bogate w bydło domowe, zwierzęta i płacstwo wszelkiego rodzaju, oraz plantacje kartofli,

ryżu, końskiego zęba, alfalfy i innych roślin użytkowych.

Następnie wznosząc się ponad drugi wschodni łańcuch gór i zniżając się, widzimy w odwrotnym porządku to samo co widzieliśmy po zachodniej stronie Andów; znajdujemy tutaj również jeszcze potoki górskie nadzwyczaj bystre, spływające w kierunku zachodnim.

Ta część drogi kończy się na grzbiecie łańcucha Kordylierów Andyjskich Wschodnich, na wysokości powyżej 4000 metrów nad poziomem morza. Stąd krajobraz zniża się gwałtownie do wysokości 1400 metrów, na wschodnią stronę.

Ta okolica jest ojczyzną chininy i kokainy.

Na koniec zniżamy się aż do wysokości 100 metrów nad poziomem morza i znajdujemy strefę najbardziej żyzną i bogatą, pokrytą lasami, krzewami i zaroślami, ożywioną całym mnóstwem rzek i strumieni.

Roślinność w tych okolicach jest rzeczywiście nadzwyczajna w swym rozwoju piękności i różnorodności, posiada najdroższe najcenniejsze na świecie gatunki drzew meblowych, jako też przeróżne gatunki palm, kauczuk, gutaperkę, kakao, kawę, ananasy, orzechy, yuca i t. d.

Żyje tutaj mnóstwo zwierząt, jak: jaguar, puma, kajman (krokodyl), przeróżne małpy i wielka różnorodność ptaków.

Strefy fizyczne

System górski Andów dzieli kraj cały na 3 strefy:

Na zachodzie strefa „przybrzeżna“, t. zw. „Costa“ albo „Region Cisandina“, w centrum „górzysta“, t. zw. „Sierra“ albo „Region Interandina“ i na wschodzie „lesista“ t. zw. „Montana“ albo „Region Trasadina“. Strefa nadbrzeżna (Costa) ciągnie się z północnego zachodu na południowy wschód i od oceanu Spokojnego do Zachodniego łańcucha Andów.

Strefa górska (Sierra) biegnąc z północy na południe wzdłuż grzbietu Andów rozciąga się od zachodniego łańcucha Andów do wschodniego.

Strefa lesista (Montania) ciągnie się od wschodniego łańcucha Andów aż do granic Peru z Kolumbią, Brazylią i Boliwią.

Strefa wysoko położonych płaskowzgórz nazywa się „Puna“, strefa gór śniegiem pokrytych nazywa się „Cordillera“.

Należy jeszcze rozróżnić strefy pośrednie między „Costa“ i „Sierra“, które nazywamy „Cejá de Costa“, oraz między „Sierra“ i „Montania“, które nazywamy „Cejá de Montania“.

Stepy

Wśród pustynnych miejsc na całym pobrzeżu peruwiańskim znajdują się miejsca pokryte buj-

ną roślinnością, jak cazy, są to: step między Paíta i Piura; Sechura między doliną Piura aż do Motupe; oaza między Casma, Huarmey i Pativilca, t. zw. „Tablada de Lurin” między doliną Rimac i Lurin; step Villacuri między doliną Pisco i Ica; step Huayuri między Santiago de Ica i Palpa; Tunga między Nazca i Acari, oraz między Mollendo i Arequipa; step Clemesi między rzeką Tambo i Moquegua.

Największe pampasy (stepy) Montanii — to:

1) Sacramento, między rzekami Huallaga, Moranon, Ucayali i Pachitea i wschodnim brzegiem Andów.

2) Gran Pajonal na południe od Sacramento:

3) Pangoa na wschód od prowincji Jauja,

4) Madre de Dios po obydwóch brzegach rzeki tejże nazwy.

Montania

Olbrzymi łańcuch gigantycznych Andów przecina Peru w jego części zachodniej w kierunku północno-zachodnim na południowy wschód i otrzymuje nazwę ogólną Andów Peruwiańskich.

„Nudo de Loja” na południe Republiki Ecuador, rozwidlając się na dwa łańcuchy „Cadena Occidental del Norte” i „Cadena Oriental del Norte” (łańcuch Zachodnio-Północny i łańcuch Wschodnio-Północny) dochodzą na południowym

zachodzie aż do „Nudo de Pasco”. Dalej idą łańcuchy t. zw. „Montanas Negras” i „Nudo de Mollepata”, następnie zaś grupy środkowe, t. j. „Cadena Occidental del Centro” i „Gran Cadena Oriental del Centro” i na koniec łańcuchy południowe, t. j. „Cadena Occidental del Sur” i „Gran Cadena Oriental del Sur”.

Najwyższymi szczytami są: Huascarán (25.000 stóp), Cajamarquilla, Mollepata i inne.

Góry obfitują w liczne wulkany, jak:

Sarasara w prowincji Parinacochas, Coropuna i Solimana w prowincji Condesuyos, Chachani, Misti, Pichupichi w prowincji Arequipa, Ubinas, Omate albo Huayna Putina w prowincji Moquegua, Candarave albo Tutupaca (z podwójnym kraterem) w prowincji Tarata i Tacora w prowincji Tacna.

Peru należy do krajów najbardziej podlegających trzęsieniom ziemnym i morskim (terremoto i maremoto), na które najbardziej narażona jest strefa nadbrzeżna.

System wulkaniczny Peru jest częścią koła ogniowego okrążającego Pacyfik.

Jeziora

Jedynym jeziorem w strefie nadbrzeżnej jest jezioro Parinacochas w prowincji tejże nazwy.

Oprócz tego są słynne ze swych właściwości kuracyjnych laguny Huacachina w prowincji Ica.

Jeziora w strefie górskiej (Sierra)

1) Yahuarcocha koło miasta Cajabamba, 2) Lauricocha w prowincji Dos de Mayo, 3) Chincaycocha albo Junin na płaskowzgórzach Bombón, 4) Choclococha i Orcococha w prowincji Castrovirreyna, 5) Chincheros w prowincji Andahuaylas, 6) Pachachaca w prowincji Aimaraes, 7) Villafro w prowincji Cailloma, 8) Urcos w miejscowości tejże nazwy, 9) Langui w prowincji Canchis, 10) Arapa i Suchis w prowincji Azángaro, oraz wielkie jezioro Titicaca (albo Chucuito).

Jezioro Titicaca jest nie tylko największym jeziorem-morzem w całej Ameryce Południowej, ale jest jednocześnie najwyżej położonym jeziorem na świecie. Leży ono na wysokości 3920 metrów nad poziomem morza, jest słone i posiada właściwości wody morskiej, zajmuje powierzchnię około 9000 kilometrów kwadratowych i ma głębokości do 220 metrów, długość jeziora wynosi około 200 kilometrów, szerokość 160 km.

Jezioro to, którego część należy do Peru, część zaś do Boliwji, posiada dużo wysp, z których największe, jak Soto, Amantani, Taquila, oraz kilka mniejszych, należą do Peru.

Jezioro posiada też pięć większych półwyspów, a mianowicie: Capachica i Chucuito na północnym zachodzie, Copacabana (należący w części do Boliwji) na południowym zachodzie, San Pedro (należące do Boliwji) na południowym wschodzie, oraz Taraco (również należy do Boliwji) na południu.

Zatoki: Pussi, Vilque, Puno, Huarina.

Cieśniny: 1) Tiquina, która oddziela półwysp Copacabana od San Pedro i 2) Titicaca, która oddziela wyspę tejże nazwy od półwyspu Copacabana.

Okolice jeziora Titicaca, jako też samo jezioro, oraz wyspy znajdujące się na niem, stanowią niezmiernie ciekawy materiał dla archeologów, geologów, historyków i wogóle dla badaczy.

Mnóstwo legend i podań ustnych krąży dookoła tej prastarej krainy. Między innymi, istnieje podanie, że z wyspy Titicaca, czyli wyspy Słońca, na jeziorze Titicaca, wypłynął Manco Capac z żoną swoją Mama Ocllo (Ogłu v. Oglu v. Oclu), aby założyć wielkie Imperjum Inkasów. (Manco Capac, jak wiadomo był założycielem Cesarstwa Inkasów i pierwszym cesarzem peruwiańskim, czyli Inką).

Wogóle wszystkie prowincje południowe Peru i północnej Boliwji są miejscami przyszłych olbrzymich odkryć archeologicznych, jako naj-

starszych zabytków praświata, być może starszych od azjatyckich i afrykańskich. Rozkopywany od tyłu lat Egipt, który był kolonją Atlantydy, a może jeszcze starszej Aryabarty (a których Peru i Boliwja były częściami składowemi), przedstawia jeszcze wiele niespodzianek, pomimo faktu, że możemy dziś odczytać z hieroglifów historję tych czasów stosunkowo dawnych — zamierzchłych.

A ileż niespodzianek czeka uczonych, cywilizowanych i przedsiębiorczych krajów świata, tutaj w tych miejscach prastarych, gdzie wśród puszcz dziewiczych i niezbadanych na powierzchni i pod powierzchnią, tam gdzie zdawałoby się stopa ludzka nie stanęła, są prastare miasta, szosy cementowane, świątynie o rzeźbach przedziwnych i ścianach malowidłami i znakami tajemniczymi pokrytych.

A gdy znajdzie się drugi genialny Champolion, który odczytać potrafi nietylko „kippu” *) Inkasów lecz jeszcze starsze hieroglify praperuwiańskie, ileż wtedy nowych rzeczy dowie się ludzkość. — A być może dowie się, że nic nowe-

---

*) „Kippu“ tajemnicze pismo Inkasów, polegające na kombinacji sznurków kolorowych, zaopatrzonych węzłkami, służyło do wydawania tajnych rozkazów do władz, roznoszonych przez „chaskis“ czyli szybko-biegaczy.

go na świecie niema i że to co jest i nad czem mozolimy się dziś — to wszystko już było kiedyś i zginęło, zapadło się bądź bezmiarem wód oceanów pokryte, bądź warstwą ziemi przysypane.

Jeziora w Montanii dotąd znane to: Atuncocha, Rimachiuma, Tres Leguas, Chapa, Saracocha i Gran Cocana.

Rzeki

Rzeki peruwiańskie należą do 4-ch systemów rzecznych:

1) płynące w kierunku zachodnim od Andów do Pacyfiku (Oceanu Spokojnego).

2) płynące z basenu Collao do jeziora Titicaca,

3) płynące w kierunku północno-wschodnim od Andów do Amazonki,

4) płynące w kierunku południowo-wschodnim od Andów, czyli system Madre de Dios.

Rzeki w kierunku Pacyfiku

Rzek tych jest przeszło 60, są to jednak rzeki o małej ilości wody, niespławne, z licznymi wodospadami.

Rzeki północne

Tumbes — częściowo spławna dla małych statków, La Chira spławna dla statków, Piura, Jequetepeque i Chicama.

Rzeki centralne

Santa albo Huarás (największa rzeka strefy nadbrzeżnej) z dopływami Tablachaca i Chuquicara, następnie Pativilca, Chancay, Rimac (z dopływem Santo Eulalia), Canete i Pisco.

Rzeki południowe

Ocona (z wieloma małymi dopływami), Camaná albo Magés (z dopływem Chuquibamba), Chili albo Quilca i Tambo.

Rzeki basenu Titicaca

Ramis (utworzona przez połączenie 2-ch rzek Azángaro i Ayaviri), Coata (utworzona z rzek Lamna i Cabanillas), Ilave i Desaguadero.

Rzeki w kierunku Atlantyku

Basen rzeki Amazonki (Rio Amazonas), składającej się z 2-ch rzek: Mranon i Ucayali.

Jest to największy basen rzeczny na świecie, a pojęcie o masie wody jaką wlewa Amazonka do Oceanu Atlantyckiego może dać to, że w odległości kilkudziesięciu kilometrów od ujścia Amazonki wody Oceanu Atlantyckiego są słodkie. Szerokość rzeki Amazonki u ujścia wynosi przeszło 200 kilometrów.

Rzeka Amazonka, spławna dla wielkich okrętów oceanicznych, jest umiędzynarodowiona od

ujścia aż do Iquitos (portu peruwiańskiego na Amazonce), t. j. na przestrzeni powyżej 4000 kilometrów. Po Amazonce okręty wszystkich krajów świata mogą więc płynąć pod własną flagą.

Rzeka Amazonka, jak już powiedziałem wyżej, została utworzona przez zlanie się 2-ch rzek: Maranon i Ucayali, które się łączą koło portu Nanta. Amazonka płynie z zachodu na wschód, przepływa przez departament Loreto (przez miasta Iquitos, Loreto i Leticia), następnie wpływa na terytorjum brazylijskie i wpada do Oceanu Atlantyckiego.

Dopływy Amazonki na terytorjum peruwiańskim stanowią:

Nanay, Nano, Putumayo i Yapurá (z lewej strony), Purus Yavari i Yupura (z prawej strony).

Maranon, powstaje z małej rzeczki Nupe, płynie z południowego wschodu na północny zachód aż do portu Bellavista, gdzie zmienia kierunek i płynie z południowego zachodu na północny wschód aż do Manserich, skąd ostatecznie zmienia kierunek i płynie z zachodu na wschód aż do połączenia z rzeką Ucayali i tworzy Amazonkę.

Dopływy Maranonu: Santiago, Morona, Pastaza i Tigre (z lewej strony), oraz Utcubamba i Huallaga (z prawej strony).

Ucayali, tworzy się ze zlania 2-ch rzek: Tambo i Urubamba pod miejscowością Puerto Raimondi. Płyńie początkowo z południo-wschodu na północny zachód i za m. Masisca zmienia kierunek i płynie z południo-zachodu na północny wschód aż do m. Contamana, gdzie łączy się z rzeką Maranon. Główniejszym dopływem Ucayali jest jej lewy dopływ Pachitea.

System rzeczny Madre de Dios

Początkiem tego systemu jest rzeka Manu, która łączy się koło miejscowości Puerto Manu z rzeką Alto (Górna) Madre de Dios (sformowaną z rzeki Pilcopata i innych pomniejszych z doliny Pancartambo) i tworzy wielką rzekę Bajo Madre de Dios (Dolna Madre de Dios).

Rzeka ta płynie na wschód aż do miejscowości Puerto Pardo, następnie zaś przechodzi na terytorjum Boliwji. Rzeka Madre de Dios ma wiele dopływów, z których najważniejsze są: Rio Colorado, Rio Blanco (albo de los Amigos), Inambari, Tacuatimanu (albo Rio de las Piedras), Tambopata i Heath (pograniczna między Peru i Boliwją).

Między rzekami Mishagua i Manu leży wodorzdział systemu rzecznoego Amazonki i systemu Madre de Dios.

Klimat

Na temat klimatu w Peru kursują po Polsce najfantastyczniejsze i najbardziej sprzeczne pogłoski. Pochodzi to stąd, że Polska stoi na jednym z ostatnich miejsc pod względem ilości podróżników i eksploratorów.

Polska nie posiadała nigdy polityki kolonialnej, tudzież bardzo krótkotrwałe początki własnej polityki morskiej. Wrodzony wstręt Polaków do handlu dobrze zrozumianego i względny dobrobyt, skazały Polskę na odegranie roli sprzedawcy surowców pośrednikom i kupcom, oraz na wymianę produktów wytworzonych również przez pośredników.

Skutkiem braku własnej floty i własnych kolonij Polska nie odgrywała roli w polityce wszechświatowej, lecz jedynie w polityce kontynentu Europy i to jedynie przez krótkie czasokresy.

Dopiero w latach ostatnich wyjście Polski za morze stało się faktem.

Od tego też czasu znajdujemy w polskiej literaturze podróżniczej opisy Peru.

W okresie przedrozbiorowym z wybitniejszych Polaków, znanych w Peru, był przyjaciel i towarzysz Humboldta, podróżnik i geograf, Eugenjusz

hr. Oxiński-Warszewski, który jednak w języku polskim żadnych opisów tego kraju nie wydał.

Następnym był prof. Jan Sztolcman, wybitny przyrodnik, który pozostawił znakomite 2-tomowe dzieło przyrodnicze p. t. „Peru”. Jest to w ówczesnych czasach jedyne dzieło o Peru w języku polskim.

Zwiedzał ten kraj również René Sygietyński, który jednak żadnej pracy dotąd drukiem w oddzielnej książce nie ogłosił.

Tak samo Salezjanin Ks. Mróz.

Dopiero w latach ostatnich spotykamy nazwiska kpt. M. B. Lepeckiego, mjr. Fularskiego, kpt. Zarychty, Kaz. Warchałowskiego, inż. F. Gadowskiego, redaktora M. Pankiewicza, dr. Al. Freyda i innych.

Prace wymienionych podróżników nie zawierają całokształtu Peru, lecz tylko okolic, które przez rząd peruwiański zostały przyznane Polsce na jej cele osadnicze lub też terenów przyległych.

O klimacie Peru podam jedynie to, co nauka całego świata uznawała jako aksjomat.

Różnorodność klimatu

Ponieważ Peru leży w gorącej strefie podrównikowej zdawałoby się, że powinno mieć klimat tropikalny we wszystkich miejscowościach kraju, ze względu jednak na ogromne różnice

w wysokościach nad poziomem morza, Peru posiada wszelkiego rodzaju klimaty, jakie istnieją na całej kuli ziemskiej, od najgorętszego aż do wiecznych śniegów.

Costa, Sierra i Montania, t. j. strefa nadbrzeżna, strefa góraska i strefa lesista, inaczej mówiąc zachodnia, środkowa i wschodnia, posiadają klimaty najzupełniej od siebie różne.

Ogólnie biorąc, Peru należy do najbardziej zdrowych krajów na świecie i wyróżnia się właśnie wśród innych części stref podrównikowych rzadkością śmiertelnych chorób, związanych z tym klimatem.

Klimat strefy nadbrzeżnej zachodniej (Costa)

Klimat Costa jest ciepły i łagodny, zmienny co do swej wilgotności, i umiarkowanych wiatrów. W części położonej od 10° równoleżnika w kierunku północy, są jedynie dwie pory roku strefy równikowej, w części zaś położonej na południe od tegoż równoleżnika, są 4 pory roku.

Średnia temperatura wynosi plus 21°,5C, czyli plus 17°,2R.

Deszcze są rzadkie, częściowo w strefie pomiędzy 5° i 16°. W lecie deszcz jest nadzwyczajną rzadkością, w zimie zdarza się czasami, że

spadnie trochę drobnych kropli deszczu. Na wiosnę i w jesieni nie pada nigdy.

Wiatry dominujące: południowy i południowo-zachodni, trwają bez względu na porę roku. W zimie poza tem bywają dwa wiatry zimne: północny i północno-wschodni.

Klimat strefy górskiej (Sierra)

Klimat Sierra jest chłodny, zmieniający się w stosunku do wysokości miejsca nad poziomem morza, suchy, o małej ilości wiatrów, o deszczu obfitym.

Zasadniczo klimat niezwykle zdrowy.

Istnieją tylko 2 pory roku zupełnie wyraźnie zarysowane i trwające równomiernie każda po 6 miesięcy: pora deszczowa i pora sucha. Deszcze są obfite, powietrze suche, nienasycone wilgocią. Pora deszczowa trwa od listopada do maja.

W porze deszczowej w miejscowościach wyżej lub wysoko położonych zdarzają się grady, oraz śniegi.

W tej też strefie bywają czasami burze.

Klimat strefy leśnej podgórskiej (Montania)

Klimat Montanii jest gorący i wilgotny, tu dzież bardzo wietrzny, o deszczach ulewnych jednak zasadniczo zdrowy.

Pory roku są tylko dwie: deszczowa i sucha.

Ulewne deszcze trwają od 23 września do 20 marca. Zdarzają się również często gwałtowne burze.

Bogactwa naturalne

Peru jest słynne z niesłychanego bogactwa swej ziemi.

Trudno byłoby poprostu znaleźć jakiegokolwiek z przyrodniczych bogactw ziemskich, należących do trzech królestw (minerały, flora i fauna), którychby Peru nie posiadało.

Ponadto istnieje tam wiele tego rodzaju bogactw naturalnych, czy to metali lub minerałów, czy roślin drogocennych, czy też zwierząt, których inne kraje świata nie posiadają.

Andy są wypełnione złotem, srebrem i miedzią, posiadają też węgiel kamienny, naftę, żelazo, oraz wszelkie rodzaje minerałów. Montania posiada olbrzymie tereny dziewicze o niesłychanej urodzajności gleby, pokryte bogatą roślinnością, posiadające kauczuk i różne gatunki najcenniejszych drzew.

Na bezludnych zaś i nagich, skalistych i bezleśnych wyspach i wysepkach, położonych na Pacyfiku i należących do Peru, znajdują się nieprzebrane pokłady „guano” (nawóz naturalny).

Minerały

Strefa przybrzeżna (Costa) posiada sól zwykłą, naftę, asfalt, siarkę, miedź, srebro, złoto, węgiel kamienny, ałun, boraks i inne.

Strefa góraska (Sierra), która jest par excellence strefą metali, posiada w wielkich ilościach złoto, srebro, miedź, ołów, cynk, bizmut, rtęć, żelazo, nikiel, wanad, kobalt, antymon, molibden, tungsten, siarkę, poza tem węgiel kamienny, naftę, asfalt, sól mineralną, marmur, alabaster, kamień wapienny, bogate złoża gliny, aluminium i t. d.

Strefa lesista (Montania) posiada bogactwo złota (piasku i samorodków), przemywanego w rzekach i strumykach (t. zw. lavaderos de oro), pokłady soli kamiennej, aluminium, cyny, siarki, ałunu, gliny i t. d. podobnie jak w Sierra.

Rośliny

O roślinach uprawnych powiem w rozdziale o rolnictwie.

W strefie przybrzeżnej (Costa) najpospolitszymi roślinami są różne gatunki trzciny, olsza, drzewo chlebowe, molle, guarango, wierzba, laur, rośliny pastwiskowe, drzewo mangowe, elvilco i wiele innych.

W strefie górskiej (Sierra) — drzewa nopal, maguey, chinowe, quisuar, dąb, jodła, drzewo

chlebowe, wierzby, ichu junco, paja, totora airampo, huamanripa, ratenia, oraz rośliny mędyczne.

W strefie lesistej (Montania) roślinność jest tak różnorodna i bogata, że jej wyliczyć niepodobna. Między niezliczonymi gatunkami wszelkiego rodzaju drzew i roślin nazwę jako najobardziej charakterystyczne:

Palmy, (których jest przeszło tysiąc gatunków), chonta, drzewo kauczukowe i gutaperkowe, drzewo lakowe, drzewo woskowe, drzewo sandałowe, drzewo chlebowe, drzewo mleczne lub kremowe, jedwab roślinny (drzewo), drzewo figowe (mnóstwo gatunków), drzewo gumowe „sandy”, drzewo orzechowe, cedry, palisandry, hebany, cascarillas, zarzaparrilla, drzewo kopalowe, drzewo akacjowe, matico, huachangana, huaco, airempo, vanilia, paja, magnolia peruwiańska, victoria regina, begonia, orchidea, i wiele, wiele innych.

Zwierzęta

O zwierzętach domowych będziemy mówili w rozdziale o hodowli. Ze zwierząt leśnych są:

W strefie nadbrzeżnej (Costa) — jeleń, lis, krogulec, w prowincji Tumbes — jaguar, kajman.

W strefie górskiej (Sierra) — vicuna, huaco, viscacha, taruga, jeleń, lis, puma, worko-

wieć, flamingo (parihuana),alcon, sowa, puhacz, paw górski, kura górska, huacamayo, papugi, „siedem kolorów”, kardynał etc.

Fauna Montanii jest tak jak flora niemożliwa wprost do wyszczególnienia w rozmiarach małej książki, są to setki i tysiące przeróżnych gatunków wszelkich zwierząt.

W rzekach żyje mnóstwo ryb (niektóre z nich wielkich rozmiarów: jak np. paiche), w puszczech mnóstwo zwierząt, niezliczona ilość ptaków, owadów i jaszczurek.

Powierzchnia i zaludnienie

Według najnowszych danych urzędowych, obszar państwa wynosi około 1.900.000 km.², co znaczy, że Peru jest trzecią z rzędu co do obszaru republiką w Ameryce Południowej, 6-tą zaś na całym kontynencie amerykańskim.

Terytorjum dzisiejszej Republiki Peru należy do tych nielicznych w dziejach kuli ziemskiej lądów, które przetrwały od początku świata.

Jeżeli odrzucimy zamarte dziś i bezładne ziemie Lemurji (biegun południowy), to Peru, Gwatemala i część Meksyku, są najstarszemi terytorjami na ziemi, równie starami jak Indje, Borneo, niektóre wyspy Malajskie i wyspy Galapagos koło Ekwadoru. To miejsce na ziemi, gdzie znajduje się Peru, jest platformą styku kultury

praatlantycznej (Ocean Atlantycki) i praaryabarckiej (Ocean Wielki i Ocean Indyjski).

Dlatego też we współczesnem Peru znajdujemy wiele resztek narodów zupełnie różnych rasą, kulturą i językiem. I niesłusznie nazywają tych różnolitych mieszkańców „indjanami” lub „szcepami indyjskimi”, są to bowiem resztki ludów, które chroniąc się przed potopami lub innymi kataklizmami przywędrowały w te okolice — jedni z zachodu, inni zaś ze wschodu. Wszystkich tych mieszkańców jednakowo nazywamy indjanami, aczkolwiek Quechua lub Aymara, mniej są podobni do Campa, Antis lub Arnak, niż Polak do Węgra lub Abisyńczyka.

Ludność Peru jest obecnie znikoma, chociaż za czasów najścia konkwistadorów hiszpańskich w XVI wieku wynosiła około 30 milionów. Obszar dawnego cesarstwa, Imperjum Inkasów, był kilkakrotnie większy, obejmował bowiem bądź w całości, bądź częściowo ziemie nie tylko dzisiejszego Peru, lecz i Chile, Ekwadoru, Boliwii, Kolumbji, Brazylii i Argentyny.

Dzisiejsza ludność Peru wynosi około 8½ miliona i stanowi mieszaninę ras: białej, czerwonej, czarnej, żółtej, a być może i niewiadomej — nieznanej. Czysta rasa biała, jeżeli nie liczyć kreolów, stanowi zaledwie 15%. Przyrost naturalny ludności jest ogromny, gdyż w roku 1836

Peru posiadało niecałe 1½ miliona mieszkańców, w roku 1876 już około 2.700.000, w roku 1906 — 4.600.000, a w roku 1926 już przeszło 7½ miliona.

Połowę ludności stanowią indjanie, należący do rasy amerykańskiej, czyli miedzianej. Większa ilość ludzi rasy białej jest pochodzenia europejskiego, szczególnie zaś hiszpańskiego.

Pozostali, to kilka tysięcy negrów (murzynów), których ilość jednak zmniejsza się szybko wobec mieszania się z innymi rasami, oraz nieduża ilość chińczyków i japończyków. Te różne rasy pomieszały się ze sobą dając początek pewnej ilości kast, które tworzą znaczną część ludności i mają różne nazwy, jak: „cholo”, metysi, mulaci, zambo, „chino-cholo” i t. d.

Lasy Montanii zamieszkują indjanie różnego pochodzenia:

Jubaros na lewym brzegu rzeki Maranon, na pograniczu Ekwadoru.

Comas, Orejones, Mayorunas, Ticunas i Aguarunas nad brzegami Amazonki.

Conibos na zachodzie dolnego Ucayali, *Panos* na pampasach Sacramento.

Cashibos po obydwóch brzegach rzeki Pachitca.

Remos, Amahuacas, Piros na wschodzie górnego Ucayali, *Campas* czyli *Antis* od Montanii

Chanchamayo do Urubamby, *Sirineiris* po brzegach Pilcopata i na górnem Madre de Dios. Część tych ludów żyje jeszcze w pogaństwie, a obrządkami różni się wielce między sobą.

Oprócz wyżej wymienionych tubylców, w Peru zamieszkuje znaczna ilość cudzoziemców — europejczyków i amerykań.

Miasta

Stolicą republiki Peru jest Lima albo „miasto Królów” (Ciudad de los Reyes). Jest to jedno z najpiękniejszych i najbardziej kulturalnych miast całego kontynentu amerykańskiego i liczy około 300.000 mieszkańców.

Lima położona jest w dolinie rzeki Rimac, po obu brzegach ujścia, o 14 kilometrów od Callao. Klimat Limy jest niezwykle łagodny, suchy, zdrowy i przyjemny.

Lima leży pod $12^{\circ} - 2' - 58''$ szerokości południowej i pod $77^{\circ} - 2' - 42''$ długości zachodniej podług Greenwich.

Średnia wysokość Limy nad poziomem morza wynosi 150 metrów. Lima połączona jest z Callao potrójną linią tramwajów elektrycznych, torem kolei żelaznej, szosą, oraz ogromną aleją asfaltową; z różnemi miejscowościami, otaczającymi stolicę, tudzież z wnętrzem kraju, łączy ją komunikacja kolejowa i liczne szosy.

Zapomocą telegrafu komunikuje się z całym światem, telefonem z wieloma miastami kontynentu amerykańskiego, oraz za pomocą telegrafu bez drutu z całym kontynentem amerykańskim.

Rzeka Rimac dzieli Limę na 2 części połączone ze sobą 4-a mostami. Powierzchnia, którą stolica zajmuje wynosi około 7.500 hektarów. Lima podzielona jest na 7 dzielnic, 10 okręgów i 7 parafij.

Miasto posiada mnóstwo przepięknych placów i 6 hal targowych (w tem halę centralną), posiada również mnóstwo przepięknych monumentalnych gmachów i około 120 kościołów, klasztorów, kaplic i t. p.

Najpiękniejsze kościoły to: Bazylika (pod wezwaniem Św. Róży Limańskiej, tamże pochowanej), San Francisco, San Domingo, La Merced, San Augustin, San Pedro i inne.

W Limie znajduje się około 200 szkół normalnych, około 20 wyższych gimnazjów, i mnóstwo instytucyj oświatowych i dobroczynnych, jak np.:

Pałac Wystawowy, Kolegium Narodowe, szkoła poprawcza dla chłopców i dziewcząt. Biblioteka Narodowa, Muzeum Historyczne, Muzeum Sztuki, Ogród Botaniczny, Obserwatorium Astronomiczne (Unanue), Amfiteatr Anatomiczny, Instytut szczepienia i seroterapii, Instytut Che-

miczny, Instytut bakterjologiczny, Park Zoologiczny, Uniwersytet, Akademię Medyczno-Wojсковą, Akademię Inżynierów, Akademię Sztuk Pięknych, Akademię Rolniczą i Weterynaryjną, Akademię Muzyczną, Filharmonję, Akademię Wojenną, (położona w Chorillos, przedmieście Limy nad Oceanem), Akademię Morską, Dom Dobroczyńności, Kasę Oszczędności, Instytut obserwacyjny (Preventorio Byron), Instytut zwalczania raka (1-szy na świecie), Dom Nieuleczalnych, Dom Matki, Dom Sierot (2), Dom Niemowląt, Przytułek dla żebraków (Hospicio de Mendigos) i wiele innych.

Place i aleje miasta są ozdobione licznymi pomnikami. Najpiękniejsze z nich, to jen. Bologuesi, 2 Maja, jen. Bolivara, Kolumba, jen. Sucrę, Wolności, jen. San Martin, Manco Capac, Castilla, Washingtona, Raimondi (geograf), Habicha (inż. Polak, rektor Akademji Inżynierów).

Miasto posiada absolutnie wszelkie wygody i urządzenia, jakie posiadają największe stolice świata i co do swych urządzeń cywilizacyjnych i kulturalnych śmiało ze wszystkiemi mierzyć się może.

Z punktu widzenia handlowego i przemysłowego jest jednym z najważniejszych ośrodków nad Pacyfikiem.

Bogactwo handlowe i przemysłowe Limy ocenia się na 350 milionów funtów (około 14 miliardów złotych polskich).

Głównejsze miasta

Arequipa, około 50.000 mieszkańców, położona w odległości 3-ch mil od słynnego wulkanu Misti. Posiada uniwersytet.

Callao, około 70.000 mieszkańców. Pierwszy port kraju. Posiada doki pływające I klasy dla okrętów 12.000 ton.

Cuzco, około 40.000 mieszkańców, stara stolica Inkasów — Cesarstwa Peruwiańskiego. Posiada mnóstwo zabytków i budowli z epoki Inkasów.

Ayacucho, około 30.000 mieszkańców. Uniwersytet. Znane ze swych dzieł sztuki. Pamiętne bitwą 1824 r., która zdecydowała o niepodległości Peru i Boliwji.

Cerro de Pasco, około 25.000 mieszkańców. Centrum górnictwa.

Cajamarca, około 25.000 mieszkańców. Centrum handlowe północnej części kraju.

Iquitos, około 25.000 mieszkańców, położone na północy Peru nad Amazonką. Port na Amazonce, dokąd wpływają wielkie parowce oceaniczne do 6.000 ton. Miasto jest stolicą departamentu Loreto i siedzibą dowódcy sił zbrojnych i cywilnych.

Ongís Iquitos było miastem milionerów kauczukowych. Obecnie jest portem i miastem przyszłości, jako centrum zbytu bogactw Montanii peruwiańskiej. Prowadzi handel bezpośrednio z zagranicą. Port Iquitos stanowi najkrótszą drogę z Gdyni do terenów przeznaczonych na osadnictwo polskie.

Chiclayo, około 20.000 mieszkańców — miasto przemysłowe.

Huancayo, około 20.000 mieszkańców — Centrum handlowe prowincyj środkowych.

Chinta Alta, około 20.000 mieszkańców. Miasto otoczone winnicami.

Trujillo, około 20.000 mieszkańców. Uniwersytet. Centrum handlowe i przemysłowe. W okolicy przemysł cukrowniczy. Odznacza się b. łagodnym klimatem — wiecznej wiosny. Zamieszkuje tu około 120 obywateli polskich. Istnieje również duża polska fabryka wędlin pod firmą „Varsovia”, należąca do p. T. Kluczyńskiego, który wyemigrował do Peru w 1928 roku.

Huacho, około 15.000 mieszkańców. Miasto ruchliwe — handlowe.

Piura, około 15.000 mieszkańców. Miasto ruchliwe, handlowe. Klimat gorący, suchy i zdrowy. Miejscowość kuracyjna.

Puno, około 9.000 mieszkańców. Leży w pobliżu jeziora Titicaca.

Pisco, około 8.000 mieszkańców, wyrabia słynne wódki. Ludność słynna z urody.

Camana, około 8.000 mieszkańców, znane ze swej produkcji owoców i oliwy (z oliwek).

Moquegua, około 6.000 mieszkańców. Fabrykacja oliwy i olejów.

Tacna, punkt handlowy. Około 6.000 mieszkańców.

Porty handlowe

Centralnym portem Peru jest Callao.

Porty większe: (8) Paita, Puerto, Chicama, Pacasmayo, Salaverry, Pisco, Mollendo, Ilo, Iquitos.

Porty mniejsze: (10) Tumbes, Talara, Pimental, Chimbote, Casma, Huacho, Tambo de Mora, Chala, Sama, Puno.

Przystanie morskie: (15) Zorritos, Mancora, Sechura, Bayovar, San Jose, Chërrepe, Malabrigo, Huanchaco, Guanepe, Samanco, Cerro Azul, Lomas, Atico, Quilca, Desaguadero (Ancomarca).

Przystanie na jeziorze Titicaca

Conima, Huancané, Pussi, Juli, Pomota, Yunguyo i Zepita, oraz szereg mniejszych portów i przystani morskich i rzecznych.

Przystanie rzeczne

na lewym brzegu Amazonki: Leticia, Loreto i Pebas,

na prawym brzegu Amazonki: Cabsllcocha,

na rzece Yavari: Puerto Yavari i Nazaret,

na rzece Maranon: Nanta, Barranca, Borja, Perimari, Limón, Melender i Bolzas,

na rzece Huallaga: La Laguna, Santa Cruz, Tingo Maria, Yurimguas, Shepaja i Juanjui,

na rzece Ucayali: Contamaha, Masisea,

na rzece Pachitea: Puerto Victoria,

na rzece Pichis: Puerto Bermudez,

na rzece Porene: Puerto Wérteman;

na zlewie rzeki Manu z Alto Madre de Dios: Manu, przy ujściu rzeki Acre do rzeki Yaverija: Inapiri, przy ujściu Bajo Madre de Dios do Tambopato: Maldonado, na rzece Tambopata: Astillero oraz przy zlewie rzeki Madre de Dios z rzeką Heat: Puerto Pardo.

USTRÓJ PAŃSTWOWY

Peru jest republiką od 28 lipca 1821 r., t. j. od czasu uniezależnienia się od Hiszpanji. Konstytucja ustanowiona 18 stycznia 1920 r., zmodyfikowana została w r. 1923.

Rząd Peru jest republikański, demokratyczny i zjednoczony.

Wykonanie rządu krajem koncentruje się w 3-ch władzach politycznych: ustawodawczej, wykonawczej i sądowej.

Władzę ustawodawczą wykonywują reprezentanci narodu podzieleni na 2 izby: senat, czyli izbę wyższą, reprezentującą departamenty, oraz izbę deputowanych, reprezentującą prowincje. Dwie izby razem tworzą kongres.

Senat składa się z 35 senatorów, Izba Niższa ze 110 posłów. Wybory są bezpośrednie i odbywają się raz na 5 lat, przyczem co 2 lata $\frac{1}{3}$ część wybranych ustępuje i na ich miejsce wchodzi nowi. Kandydat na deputowanego musi mieć co najmniej 25 lat skończonych, kandydat zaś na sena-

tora co najmniej 35 lat. Tak jedni jak i drudzy muszą być urodzonymi peruwiańczykami.

Władzę wykonawczą sprawuje prezydent republiki, rządzący przez swych ministrów stanu względnie innych urzędników administracji politycznej. Okres sprawowania władzy przez prezydenta trwa pięć lat.

Ministrowie współpracują z prezydentem w poszczególnych resortach administracji państwowej. Jest ich 7-iu.

Prezydent mianuje i zmienia ministrów podług swej woli i uznania. Jeden z ministrów nosi tytuł prezesa rady ministrów i przewodniczy radzie ministrów.

Ministerstwa dzielą się następująco:

- 1) Ministerstwo Skarbu i Handlu,
- 2) Ministerstwo Rządu, Policji, Poczty i Telegrafów,
- 3) Ministerstwo Sprawiedliwości, Oświaty, Wyznań i Dobroczynności,
- 4) Ministerstwo Przemysłu, Robót Publicznych i Gospodarstwa Narodowego (Rozwoju — Fomento),
- 5) Ministerstwo Wojny,
- 6) Ministerstwo Marynarki,
- 7) Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Poza ministrami jest cały szereg innych funkcjonariuszów politycznych, a mianowicie:

Prefekci, którzy zarządzają departamentami; pod-prefekci, którzy zarządzają prowincjami; gubernatorzy, zarządzający dystryktami i zastępcy

gubernatorów, którym podlegają mniejsze obwo-
dy lub miejscowości.

Administrację municypalną (samorząd miej-
ski) spełniają rady prowincjonalne i rady ob-
wodowe.

Władzę sądową wykonują trybunały i są-
dy, a mianowicie: Najwyższy Trybunał Sprawie-
dliwości — (Corte Suprema de Justicia) sądy
wyższe (Cortez Superiores), sądy pierwszej in-
stancji, trybunały i sądy specjalne, sądy pokoju,
oraz sędziowie prasowi.

Herb i flaga

Sztandar narodowy, jest dwukolorowy i pro-
stokątny, składający się z trzech pól pionowych
jednakowej szerokości. Pole środkowe jest białe,
pola boczne czerwone.

Kolory biały i czerwony oznaczają pokój
i wojnę. W środku białego pola umieszczony jest
herb państwa.

Tarcza herbu podzielona jest na 3 części (po-
la), przyczem 2 pola górne zajmują jedną poło-
wę tarczy, pozostałe zaś drugą połowę. Lewe pole
górne ma tło niebieskie, na którym widnieje wi-
goń (vicuna) przedstawiający rodzime królestwo
zwierząt. Prawe pole górne ma tło srebrne, na
którym widnieje drzewo cascarilla, reprezentują-
ce królestwo roślinne.

Trzecie pole dolne ma tło czerwone, na którym widnieje róg obfitości, z którego wysypują się monety złote i srebrne — ta część herbu oznacza królestwo minerałów.

Tarcza otoczona jest wieńcem, składającym się w części lewej z liści palm, a z prawej — z liści lauru. Oznacza to zwycięstwo w wojnie i powodzenie w pokoju.

W środku wieńca umieszczony jest wizerunek słońca, oznaczający pochodzenie słoneczne narodu peruwiańskiego (rasa czerwona).

PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

Peru podzielone jest na departamenty, departamenty na prowincje, prowincje zaś na dystrykty.

Departamentów jest 23 *), prowincyj 114, dystryktów 930.

Departamenty

W północnem Peru znajduje się 7 departamentów i 1 prowincja nadbrzeżna, a mianowicie:

Prowincja nadbrzeżna Tumbes ze stolicą Tumbes, departamenty — Piura ze stolicą Piura, Cajamarca ze stolicą Cajamarca, Lambayeque

---

*) Właściwie jest 20 departamentów i 3 prowincje nadbrzeżne, rządzone na prawach departamentów.

ze stolicą Chiclayo, Libertad ze stolicą Trujille, Amazonas ze stolicą Chachapoyas, San Martin ze stolicą Moyobamba, Loreto ze stolicą Iquitos.

W środkowym Peru znajduje się 7 departamentów i 1 prowincja nadbrzeżna, a mianowicie:

Prowincja nadbrzeżna Callao, ze stolicą Callao i departamenty — Ancash ze stolicą Huaras, Huánuco ze stolicą Huánuco, Lima ze stolicą Lima, Junin ze stolicą Cerro de Pasco, Huaycavelica ze stolicą Huancavelica, Ica ze stolicą Ica i Ayacucho ze stolicą Ayacucho.

W południowym Peru znajduje się 6 departamentów i 1 prowincja nadbrzeżna, a mianowicie prowincja nadbrzeżna Moquegua ze stolicą Moquegua, i departamenty — Apurimac ze stolicą Abancay, Cuzco ze stolicą Cuzco, Madre de Dios ze stolicą Maldonado, Arequipa ze stolicą Arequipa, Puno ze stolicą Puno, Tacna ze stolicą Locumba.

Prowincje Północne

Departament Piura ma 5 prowincyj: Paita ze stolicą *) Paita, Sullana ze stolicą Sullana, Piura ze stolicą Piura, Ayabaca ze stolicą Ayabaca, oraz Huancabamba ze stolicą Huancabamba.

---

*) Stolicą nazywam główne miasto prowincji, gdzie jest siedziba władz administracyjno-politycznych.

Departament Cajamarca ma 8 prowincyj: Jáen ze stolicą Jáen, Cutervo ze stolicą Cutervo, Chota ze stolicą Chota, Hualgaoc ze stolicą Hualgaoc, Cajamarca ze stolicą Cajamarca, Calendin ze stolicą Calendin, Contumaza ze stolicą Contumaza, oraz Cajabamba ze stolicą Cajabamba.

Departament Lambaeque ma 2 prowincje: Lambayeque ze stolicą Lambayeque i Chiclayo ze stolicą Chiclayo.

Departament Libertad ma 7 prowincyj: Pascamayo ze stolicą San Pedro, Trujillo ze stolicą Trujillo, Otuzco ze stolicą Otuzco, Huamachuco ze stolicą Huamachuco, Bolivar ze stolicą Cajamarquilla, Santiago de Chuco ze stolicą Santiago de Chuco i Pataz ze stolicą Tayebamba.

Departament Amazonas ma 3 prowincje: Bongará ze stolicą Jumbilla, Luya ze stolicą Lamud i Chachapoyas ze stolicą Chachapoyas.

Departament San Martin ma 3 prowincje: Moyobamba ze stolicą Moyobamba, San Martin ze stolicą Tarapoto i Huallaga ze stolicą Sapo-
soa.

Departament Leroto ma 3 prowincje: Alto Amazonas ze stolicą Yurimagñas, Bajo Amazonas ze stolicą Iquitos i Ucayali ze stolicą Contamana.

Prowincje Centralne

Departament Ancash ma 8 prowincyj: Pallasca ze stolicą Cabana, Pomabamba ze stolicą Pomabamba, Santa ze stolicą Casma, Euaylas ze stolicą Carás, Yungay ze stolicą Yungay, Huarás ze stolicą Huarás, Huari ze stolicą Huari i Bolognesi ze stolicą Chiquián.

Departament Huánuco ma 6 prowincyj: Marañón ze stolicą Huacrachucro, Pachitea ze stolicą Pano, Huamalies ze stolicą Llata, Dos de Mayo ze stolicą La Union, Huánuco ze stolicą Huánuco i Ambo ze stolicą Ambo.

Departament Lima ma 7 prowincyj: Cajatambo ze stolicą Cajatambo, Chancay ze stolicą Huacho, Canta ze stolicą Canta, Lima ze stolicą Lima, Huarochiré ze stolicą Matucana, Canete ze stolicą San Vicente i Yauyos ze stolicą Yauyos.

Departament Junin ma 5 prowincyj: Pasce ze stolicą El Cerro, Tarma ze stolicą Tarma, Yauli ze stolicą Yauli, Janja ze stolicą Janja i Huancayo ze stolicą Huancayo.

Departament Huancavelica ma 4 prowincje: Tayacaja ze stolicą Pampas, Huancavelica ze stolicą Huancavelica, Angaraes ze stolicą Lircay i Castrovirreina ze stolicą Castrovirreina.

Departament Ica ma 3 prowincje: Chincha ze stolicą Chincha Alta, Pisco ze stolicą Pisco i Ica ze stolicą Ica.

Departament Ayacucho ma 7 prowincyj: Huanta ze stolicą Huanta, La Mar ze stolicą San Miguel, Ayacucho ze stolicą Ayacucho, Fajardo ze stolicą Huancapi, Cangallo ze stolicą Cangallo, Lucanas ze stolicą Puquio i Parinacochas ze stolicą Coracora.

Prowincje Południowe

Departament Apurimac ma 5 prowincyj: Andahuaylas ze stolicą Andahuaylas, Abancay ze stolicą Abancay, Aimaraes ze stolicą Chalhuanca, Gran ze stolicą Chuquibambilla i Antabamba ze stolicą Antabamba.

Departament Cuzco ma 13 prowincyj: Convención ze stolicą Santa Ana, Urubamba ze stolicą Urubamba, Calca ze stolicą Calca, Pancartambo ze stolicą Pancartambo, Quispicanchi ze stolicą Urcos, Cuzco ze stolicą Cuzco, Anta ze stolicą Anta, Paruro ze stolicą Paruro, Acomayo ze stolicą Acomayo, Canchis ze stolicą Sicuani, Chumbivilcas ze stolicą Santo Tomás, Espinar ze stolicą Espinar i Canas ze stolicą Yanaoca.

Departament Madre de Dios ma 3 prowincje: Manu ze stolicą Manu, Tahuamanu ze stolicą Ynapiri i Tambopata ze stolicą Maldonado.

Departament Arequipa ma 7 prowincyj: Camaná, Union ze stolicą Cotahuasi, Condesuyos ze

stolicą Chuquibmaba, Cailloma ze stolicą Cailloma, Castilla ze stolicą Aplao, Arequipa ze stolicą Arequipa i Islay ze stolicą Mollendo.

Departament Puno ma 9 prowincyj: Sandia ze stolicą Sandia, Carabaya ze stolicą Macusani, Huancané ze stolicą Huancané, Azángaro ze stolicą Azángaro, Melgar ze stolicą Ayavirá, Lampa ze stolicą Lampa, San Román ze stolicą Juliaca, Puno ze stolicą Puno i Chucuito ze stolicą Juli.

Departament Tacna do czasu ukończenia prac mieszanej komisji delimitacyjnej peruwiańsko-chilijskiej, ma 2 prowincje: Tarata ze stolicą Tarata, Tacna ze stolicą Locumba.

Niektóre odległości od Limy do stolic departamentów

- Lima — Callao 14 km.
- „ — Tumbes 1.304 km.
- „ — Piura 1.118 km.
- „ — Chiclayo 780 km.
- „ — Cajamarca 854 km.
- „ — Chachapoyas 1.248 km.
- „ — Moyobamba 1.381 km.
- „ — Iquitos 2.105 km.
- „ — Trujillo 595 km.
- „ — Huaraz 506 km.
- „ — Huanuco 451 km.
- „ — Cerro de Pasco 289 km.

- Lima — Huancavelica 401 km.
 " — Ayacucho 627 km.
 " — Ica 302 km.
 " — Arequipa 1.075 km.
 " — Puno 1.452 km.
 " — Cuzco 1.675 km.
 " — Abancay 1.837 km.
 " — Moquegua 975 km.

Podział militarny, sądowy i kościelny

Podział Militarny

Pod względem militarnym całe terytorjum republiki podzielone jest na 5 okręgów wojskowych: Północny, Stołeczny, Południowy, Południowo-Zachodni i Wschodni.

Podział Sądowy

Pod względem sądowym terytorjum podzielone jest na 12 okręgów sądowych. W każdym z tych okręgów jest 1 sąd okręgowy, czyli Sąd Wyższy (Corte Superior). Siedzibami ich są:

Loreto, Piura, Cajamarca, Libertad, Ancash, Lima, Junin, Ayacucho, Cuzco, Puno i Arequipa.

Pod jurysdykcję sądów wyższych podpadają sądy I-szej instancji i sądy pokoju.

Sędziowie są nieusuwalni. Członkowie Sądu Najwyższego dożywotni.

Podział Kościelny

Pod względem kościelnym Peru podzielone jest na 10 djecezyj, w tem 1 archidiecezja metropolitalna rządzona przez arcybiskupa w Limie, oraz 9 djecezyj, rządzonych przez biskupów, a mianowicie: w Chachapoyas, Cajamarca, Trujillo, Huaras, Huánuco, Ayacucho, Cuzco, Puno i Arequipa.

Oprócz tych djecezyj dla ewangelizacji indjan, mieszkańców lasów i puszcz Montanii, tereny wschodnie podzielone są na 4 prefektury apostolskie, a mianowicie: San Leon de Amazonas, San Gabriel de la Dolorosa del Maranon, San Francisco de Ucayali i Santo Domingo de Madre de Dios.

Język

Językiem urzędowym jest język hiszpański (el castellano, czyli kastylijski) używany zresztą powszechnie na całym pobrzeżu, częściowo w Sierra i wogóle w miastach (w stolicach depar-

tamentów i prowincyj) *) Drugim językiem krajowym jest starożytny i bogaty język „quechua” używany w górach, na pobrzeżu i w cywilizowanych okolicach Montanii. W najczystszej swej formie „quechua” istnieje w departamencie Cuzco, gdzieindziej przyjmuje formy różnych dialektów.

W departamencie Puno mówi się językiem „aimara”, również starym i bogatym.

Mieszkańcy puszczy Montanii, zwani „chuncho”, mówią różnymi dialektami mniej lub więcej doskonałymi, które przeważnie należą do grupy języka „pana”.

Religja

Religią panującą i pozostającą pod protekcją państwa, jest religja rzymsko-katolicka.

Wśród indjan tkwią jednak pozostałości praktyk i obrządków starej religji Inkasów lub jeszcze starszych.

Obrządki te, podobnie jak w wielu krajach europejskich, przesiąkły do obrzędów chrześcijańskich.

---

*) Podręcznik języka hiszpańskiego, autora niniejszej książki jest do nabycia w księgarni M. Arcta, w Warszawie, lub w Polskiem Towarzystwie Emigracyjnem.

Mieszkańcy puszcz mimo wielkich postępów ewangelizacji, wierzą w Wielkiego Ducha i praktykują fetysyzm.

Oświata

Stan oświaty w Peru stoi na bardzo wysokim poziomie bodaj, że najwyższym na lądzie południowo-amerykańskim.

Nauczanie jest wolne i do kierowania kolegiami lub szkołami wymagane są jedynie kwalifikacje naukowe i moralne.

Oświata ludowa

Szkoły powszechnie znajdują się we wszystkich osiedlach ludzkich.

Nauka jest bezpłatna i obowiązkowa dla wszystkich. W obecnej chwili funkcjonuje w państwie około 3.500 szkół powszechnych.

Oświata średnia ogólna

Tak zwane kolegja wyższe (wyższe gimnazjum) istnieją we wszystkich stolicach departamentów i niektórych prowincyj.

Ilość ich nie jest jeszcze dostateczną, jednak otwieranie nowych w niektórych ośrodkach jest utrudnione z powodu zbyt małej ilości uczniów.

Ilość kolegów wynosi 40, prócz tego istnieje kilkanaście szkół specjalnych o programie średnim (handlowe), oraz seminarja duchowne przy djecezjach.

Oświata wyższa

Ogólna: Uniwersytetów jest 5 (w czem jeden katolicki z teologją i filozofją) z następującemi wydziałami: filozoficzno-literackim, matematyczno-przyrodniczym, prawnym, nauk politycznych i ekonomicznych, medycyny.

Instytuty specjalne. Instytut Farmaceutyczny, Instytut Odontologiczny, Akademia Sztabu Generalnego, Akademia Medyczno-Wojskowa, Akademia Sztuk Pięknych, Akademia Handlowa, Akademia Rolnictwa, Akademia Weterynarii, Szkoła Inżynierów, Akademia Wojskowa, Akademia Morska, Instytut Pedagogiczny i inne.

Dobroczynność

We wszystkich miastach i miejscowościach peruwiańskich znajdują się towarzystwa dobroczynności, w Limie zaś znajduje się duża ilość instytucyj filantropijnych. Towarzystwa dobroczynności pozakładały w różnych miastach kasy oszczędności. Istnieje ponadto wiele instytucyj samopomocy i humanitarnych.

Peru posiada wielką ilość kościołów i kaplic, tudzież zakonów męskich i żeńskich, z których jedno poświęcone są wyłącznie zadaniom religijnym, inne zaś zadaniom humanitarnym i społecznym.

Finanse

Obecną jednostką monetarną jest sol, dzielący się na 100 centavos. Wartość sola wynosi 4 złote polskie.

Dochody i wydatki są dwóch rodzajów: rządowe (fiskalne) i samorządowe (municypalne).

Dochody rządowe, wynoszące w roku 1919 okragłe 45.000.000 sol złotych, w r. 1929 wynosiły około 3.000.000.000 sol złotych, czyli około 1.500.000.000 dolarów, (około 14 miliardów złotych polskich). I w tej dziedzinie więc postępy Peru są olbrzymie.

Sily zbrojne

Sily zbrojne składają się z wojska, policji i marynarki wojennej. Obowiązani do służby wojskowej są wszyscy pełnoprawni obywatele od 18 do 50 roku życia, którym to prawo nie zostało odjęte. Siła zbrojna wojskowa liczy 7.000 osób; zmienia się ona co rok przez nową konskrypcję

(zaciąg). W razie potrzeby ilość wojska natychmiast gotowego do działań może być zwiększona do 50.000 ludzi. Policja (około 6.000 ludzi), dzieli się na gwardję cywilną i żandarmerję.

Marynarka wojenna, jeden z czynników jakie decydują o zwycięstwie w wojnach między państwami, posiadającymi dużą linię brzegów, tak jak to ma miejsce w Peru, w wypadku tym jest zupełnie niedostateczna w stosunku do linii wybrzeża (1.300 kilometrów).

Wojenna marynarka peruwiańska składa się z 5 krążowników wielkich o ogólnej pojemności około 100 tysięcy ton, 9 łodzi podwodnych, 5 kontrtorpedowców (po 7.000 ton każdy), oraz węglarek. Ponadto niektóre jednostki z marynarki handlowej mogą być użyte na wypadek wojny do służby pomocniczej, jako transportowce.

Na rzece Amazonce Peru posiada flotę wojenną, składającą się z 12 monitorów.

Drogi i koleje żelazne

Dróg szosowych w znaczeniu zachodnio europejskiem jest stosunkowo mało, zwłaszcza w niektórych okolicach. O ile np. w całej strefie przybrzeżnej na zachód od Andów są wspaniałe szosy cementowane i asfaltowe, przewyższające niejednokrotnie szosy typu zachodnio europejskie-

go o tyle np. w strefie górskiej (Sierra) drogi są złe, podobne do polskich (wschodnich) lub rosyjskich, w strefie zaś lesistej, w Montanii, prawie nie egzystują. Tak było do ostatnich lat prawie.

Okres rządów w okresie ostatnich dziesięciu lat, zaznaczył się nieprawdopodobnym wprost postępowaniem we wszystkich gałęziach—zarówno też w dziedzinie budowy dróg tak szosowych, jak i żelaznych.

Zostało uchwalone prawo o konskrypcji drogowej i stworzony gigantyczny program budowy dróg, na który chyba tylko Peru może sobie pozwolić.

Program robót szosowych na lata 1928—1934 przewiduje budowę 50.000 kilometrów nowych szos i 1.500 kilometrów nowych kolei.

A nie jest to rzecz na papierze, gdyż wszystkie roboty programem powyższym objęte, zostały akuratnie do dnia dzisiejszego spełnione.

Oprócz tego, jak to kilkakrotnie w różnych oddzielnych artykułach wspominałem, Peru przyjmowało udział w konferencji panamerykańskiej i przystąpiło do realizacji budowy olbrzymiej szosy panamerykańskiej, rozpoczynającej się w Detroit w Stan. Zj. Amer. Półn., biegnącej przez Meksyk, państwa Centralnej Ameryki, Kolumbię, Ekwador, Peru, Chili do Argentyny.

Roboty objęte tym olbrzymim programem zostały w wielkiej części ściśle podług programu wykonane.

W najbliższych 2 — 3 latach tereny przeznaczone dla Polski na jej osadnictwo zostaną połączone znakomitemi szosami ze stolicą i jej głównym portem (Callao).

Oprócz dróg wodnych, będących dotąd jedynym prawie środkiem lokomocji w Montanii, przybędą wkrótce doskonałe drogi szosowe, skąd osadnicy rolni Montanii będą mogli wysyłać swe produkty bądź do Limy, stolicy Peru, bądź przez Gdynię do Warszawy, bądź też do innych krajów Europy.

Drogi żelazne

Peru stoi na 3-m miejscu wśród krajów Ameryki Południowej co do ilości kilometrów kolei żelaznych, których posiada w chwili obecnej około 4.500 km.

Koleje żelazne łączą następujące punkty:

Koleje północne

- 1) Puerto Pizarro i Tumbes,
- 2) Paita do Sullans i Piura, oraz przedłużenie do Catacaos.
- 3) Bayóvar do Azufrera (przez Reventazón),

- 4) Pimental do Chiclayo i Lamboyeque,
- 5) Eten do Chiclayo i Ferrenafe,
- 6) Eten do Cayalti,
- 7) Chiclayo do Pátapo,
- 8) z Pacasmayo do San Pedro, do Yonán,
do La Vina, do Magdalena i Chilete z odgałęzieniem do Guadalupe,
- 9) Huanchaco do Roma,
- 10) z Salaverry do Trujillo, do Chicama
Ascope,
- 11) z Trujillo do Golindo, do Lavedo Meno-
cucho,
- 12) Chicama do Pampas.

Koleje centralne

- 13) Chimbote do Callejón de Huaylas,
- 14) z Supe do Barranca i Pativilca z odgałęzieniem do Alpas,
- 15) Pativilca do Paramonga,
- 16) Supe do San Nicolás,
- 17) Playa Chica (koło Huacho) do Salinas,
- 18) z Chancay do Huaral i Palpa,
- 19) z Limy do Alcón, do Huaral, do Chan-
cay, do Ruacho i Sayán,
- 20) z Callac do Limy, do Vitarte, do Chosica,
do San Bartolomé, do Matucana, do San Mateo,

do Casapalca, do Ticho, do Yauli, do Oroya, z odgałęzieniem do Morococha i do Carmen,

21) z Oroya do Junin, do Carhuamayo i Cerro de Pasco i do Gollarisquisga,

22) z Oroya do Janja, do Concepción i do Huancayo,

23) Huancayo do Ayacucho,

24) Huancayo do Huancavelica,

25) 3 linje kolei elektrycznych z Callao do Limy,

26) Linje elektryczne z Limy do Magdalena Vieja, do Magdalena del Mar, do Miraflores, do Barranco i do Chorrilloa,

27) Lima do Chilca i Lurin,

28) Cerro Azul do Canete,

29) Tambo de Morra do Chincha Alta,

30) Pisco do Ica.

Koleje południowe

31) Mollendo do Victor i Arequipa,

32) Arequipa do Vincocaye, do Juliaca i Puno,

33) Juliaca do Tirapota do Ayaviré, do Santa Rosa, do Sicuani, do Urcos i do Cuzco,

34) Cuzco do Santo Ana,

35) Eusenada do Pampa Blanca,

36) Ilo do Moquega,

37) Arica do Tacna.

Żegluga

Żegluga na Oceanie Spokojnym jest dosyć znaczna i odbywa się przy pomocy kompanij okrętowych zagranicznych, jako też i kompanij peruwiańskich. Kompanja Chilijska Południowo-Amerykańska ma dwa rodzaje podróży: między portami Pacyfiku, oraz podróże zewnętrzne do Panamy.

Okręty Kompanji Peruwiańskiej kursują natomiast między Panamą, a innymi portami Pacyfiku.

Handel z Europą i Stanami Zjednoczonymi Am. Północ. odbywa się przy pomocy wielu kompanij okrętowych angielskich, północno-amerykańskich, niemieckich, przez 2 kompanje włoskie, jedną francuską, jedną holenderską i wiele innych.

Kompanje japońskie i chińskie obsługują jedynie porty japońskie i chińskie.

Żegluga na rzece Amazonce i jej dopływach, oraz na jeziorze Titicaca znajduje się w stanie znacznego rozwoju.

Ruch handlowy na Amazonce, aż do Yquiaos, jest obsługiwany przez różne kompanje okrętowe europejskie i amerykańskie; między Yurimaguas i Iquitos — wyłącznie przez kompanje peru-

wiańskie. Tak samo na jeziorze Titicaca żeglugę obsługuje kompanja peruwiańska.

Poczta — Telegraf — Telefony

Poczta. Służba pocztowa jest na wysokości zadania. Peru należy do wszechświatowej unji pocztowej (Union Postale Universelle). W Limie jest generalna Dyrekcja Poczty, w poszczególnych zaś departamentach są administracje departamentalne, w mniejszych miastach — urzędy pocztowe (t. zw. estafetas).

Kable podmorskie, pozostające pod zarządem dwóch towarzystw, łączą brzegi Peru z całym światem.

Telegraf. Linje telegraficzne znajdują się we wszystkich miejscowościach Peru, a długość ich wynosi około 30.000 km. Linje telegraficzne peruwiańskie połączone są z linjami Ekwadoru, Boliwji, Chile i Kolumbji.

Telegraf bez drutu służy głównie dla komunikacji w Montanii, gdzie sieć telegrafu iskrowego jest niedostateczna.

Stacja główna tej linji znajduje się w San Cristobal i komunikuje się z Puerto Bermudez, Masisea, Requena, Orellana, Itaya, (Iquitos) i Eucanto (Putumayo). Poza tem na pobrzeżu południowem mniejsze instalacje są w Pisco, Chala, Ilo, Mollendo i Buenos Aires (Trujillo).

Stacja w San Cristobal komunikuje się ze wszystkimi stacjami Ameryki.

Telefony: sieć telefoniczna jest również bardzo rozwinięta i prawie niema miejscowości, gdzie nie byłoby stacji.

Długość linii telefonicznych wynosi około 19.000 km.

Imigracja

Imigracja nie ma żadnego prawie wpływu na przyrost ludności. Peru zasadniczo nie było (aż do roku 1924) państwem imigracyjnym.

W latach 1858 — 1875, Peru sprowadziło do robót 90.000 kulisów chińskich. Dziś imigracja rasy żółtej jest prawie wzbroniona. Również wzbroniona jest imigracja z dzisiejszej Rosji Sowieckiej.

Poza tem poważniejszy odsetek, stanowią:

Włosi (około 15.000) Hiszpanie (3.000), Francuzi (1.500), Anglicy (2.500), Niemcy (4.000), Szwedzi, Belgowie, Serbowie, Czesi, Polacy (około 1.000). Włosi stanowią najbogatszą kolonję, a oszczędności włoskie w „Banco Italiano” w Limie wynoszą około 500,000,000 złotych.

Na cele osadnictwa polskiego rząd Rp. Peru przyznał dla Polski terytorjum $1\frac{1}{2}$ miliona hektarów (t. j. 15.000 kilometrów kwadratowych, obszar równający się obszarowi Śląska), które

miało być powiększone do 10 milionów hektarów, t. j. 100.000 kilometrów kwadratowych (t. j. około $\frac{1}{3}$ całego terytorjum Polski).

W 1927 roku rząd Rzeczypospolitej Peru udzielił Kazimierzowi Warchałowskiemu koncesji kolonizacyjnej na tereny, leżące nad rzeką Ucayali w departamencie Loreto — ogólnej powierzchni 500.000 hektarów.

W roku następnym — 1928 — Polsko-Amerykański Syndykat Kolonizacyjny we Lwowie, zamierzający kolonizację bogatych terenów wschodniej Montanii, otrzymał koncesje terenowe między rzekami Unini, Tambo i Urubamba, obszaru 1.000.000 ha (do wyboru z obszaru około 2.000.000 ha) i przystąpił do prac kolonizacyjnych, założywszy kolonję Ceca nad rzeką Urubamba.

RYS EKONOMICZNY

Bogactwa roślinne

Mimo ogromnej obfitości i bujności roślinnej, przeważnie na terytorjach transandyjskich, ilość produktów, z których kraj korzysta, jest bardzo niewielka.

Jako *paszę* używa się ichu, słomy, oraz mnóstwa przeróżnych traw; jako *opału*: wyschniętych roślin, ljanya i zarośla z podszycia lasów; jako *materiał budowlany*: kłocę tratwowe (drzewo tratwowe — palo de balsa) olchę, „la luma”, trzciny różnego rodzaju; jako *materiał stolarski i artystyczny*: drzewo pomarańczowe, cytrynowe, noǵal, cedr, jacarandá, sandał, heban, drzewo żółte, (madera amarilla), drzewo różane quina-quina, drzewo peruwiańskie, drzewo krwawe, drzewo krzyżowe, drzewo stalowe, sumbayi, layo, ada (żółtą i białą), asta de venado, etc., jako *materiał farbiarski*: achiota, airampi, yangua i mnóstwo korzeni farbujących; jako *materiał*

leczniczy: china (quina), zarzaparrilla, balsam copaiba, huaco, matico, huachangana, huamanripa, samango, ipecacuana, condurango, ratania, saviareal, ruda, valeriana, paico, culen i wiele innych roślin o różnych właściwościach leczniczych; jako *zapachy*: vanilia; jako *materiał przemysłowy*: jebe, kauczuk, gutaperkę, bombonaje, chumbira, llaccha, bejuco etc., palmy przeróżne, chonta, huayacán, lloque etc.

Myślistwo i rybołówstwo

Najważniejszymi stworzeniami, które służą do rozwoju specjalnych gałęzi przemysłu są: jeleni szlachetny, vicuna (wigoń), huanaco, viscacha, chinchilla (szynszylla).

Poza tem jest mnóstwo ptaków (masa kuropatw i przepiórek), pecari (podobny trochę do dzika), oraz dzikie zwierzęta, zresztą w niewielkiej ilości.

Produktami myślistwa jest *mięso* jelenia, viscacha i innej dziczyzny, *wełna* vicunii i huana-co, *skóry* zwierząt dzikich, vicunii i szynszylli, *ptaki*, jak: flamingi, pawie i kury górskie, pangie, kuropatwy, gołębie, huacamayo, papugi, przepiórki szczygły, kaczki, gęsi i mnóstwo ptactwa wodnego.

Rybołówstwo ma większe znaczenie niż myślistwo. Na wybrzeżach Peru najpospolitszymi

rybami są: bonito, carbilla, ayanque, liza, corbina, coginova, pejerrey, anchoveta i inne.

W niektórych miejscach są sardynki, ryba biała (rosyjska białyrybica), ryba złota i inne.

Przy brzegach departamentu Piura spotyka się lwy morskie. W zatoce Sechura można znaleźć muszle perłowe.

Istnieje również przemysł wielorybiczny i to znaczny, gdyż na wodach peruwiańskich znajduje się duża ilość wielorybów i kaszalotów. Zatoka Paracas, port Callao i port Paita są głównymi ośrodkami i podstawą dla flotylli wielorybicznej.

W ostatnich czasach utworzone zostało wielkie towarzystwo, które ma poświęcić się eksploatacji na wielką skalę tej gałęzi przemysłu, oraz pokrewnych (konserwy).

W rzekach strefy przybrzeżnej są pstrągi.

W jeziorze Titicaca natomiast znajdują się olbrzymie ilości wszelkiego rodzaju ryb.

W rzekach Montanii żyją: paiche, manoti i gamitana i wiele innych, poza tem zaś ogromna ilość ostryg, raków przeróżnych, homarów, krewetek i ślimaków jadalnych.

Górnictwo

Jest to przemysł najgłówniejszy, najważniejszy dla całego kraju, który zresztą rozrasta się

i podnosi znacznie w bardzo szybkim tempie. Jest to gałąź możliwości poprostu nieograniczonych tak na skutek przeogromnych ilości bogactwa, jako też różnorodności minerałów, jakie kraj posiada.

Złoto: najważniejsze kopalnie w stanie eksploatacji znajdują się w:

Santo Tomás (prowincja Luya), Patás, Parcoy (prowincja Patás), Pallasca, Pomabamba, Uco (prowincja Huari), Cerro de Pasco, Cotabambas, Paucartambo, Santo Domingo, Poto, oraz wielu miejscowościach prowincyj Sandia i Carabaya, które należą do najbardziej obfitujących w złoto.

Srebro jest najwięcej eksploatowane w następujących miejscowościach: Cerro de Pasco, Hualgayoc, Chileto (prowincja Cajamarca), Sallapuyo (prowincja Cajabamba), Huamachuco, Salpo (prow. Otuzco), Macate (prow. Huailas), Recuay (prow. Huarás), Huallanca (prow. Dos de Mayo), Cajatambo, Yauli, Morococha, (prow. Yauli), Casapalca, (prow. Huarochiri), Tamboroque, Huancavelica, Lircay, Castrovirreina, Cailloma i Puno.

Miedź wydobywana jest najwięcej w Cerro de Pasco, Cachicachi (prow. Tarma) Morococha, Yauli, Casapalca, Molinos, (prow. Ica) i w wielu innych miejscowościach.

Ołów—w Cerro, oraz we wszystkich miejscowościach, gdzie dobywa się srebro.

Cynober (rtęć) — w Huancavelica.

Nafta w Zorritos, Talara, Lobitos i Negritos.

Węgiel kamienny w Gollarisquisga (prow. Pasco) i w Hualgayoc.

Siarka w Sechura.

Boraks w Arequipa.

Sól kuchenna w Cerro de la Sol (prow. Tarma), Sechura (prow. Piura), Salinas de Huacho, Otuna de Ica, oraz w wielu miejscowościach strefy nadbrzeżnej.

Guano na wyspach na Oceanie Spokojnym. (Największe pokłady na wyspach Lobos de Afuera).

Dobyte mineralne bogactwa idą na eksport na rynki europejskie, przeważnie w stanie surowym.

Rolnictwo

Rolnictwo znajduje się w stanie względnego rozwoju. W strefie przybrzeżnej (Costa) istnieją wielkie plantacje trzciny, bawełny, winnice, ryż i oliwki.

W strefie górskiej (Sierra) są wielkie plantacje kartofli, kukurydzy, końskiego zęba, zbóż europejskich (żyto, jęczmień i t. p.), oraz trzciny cukrowej.

W strefie lesistej (Montanii) są ogromne plantacje wszystkich poprzednio wymienionych produktów rolnych, tudzież kauczuku, tytoniu, kawy, kakao, kokainy, cascarilla, trzciny cukrowej i wielu innych.

W dolinach i przesmykach wszystkich stref peruwiańskich znajdują się wszystkie wymienione płody rolne, tudzież yuca, alfalfa, kokosy, daktyle, tamaryndy, drzewa chlebowe, banany, drzewa chinowe, drzewa kremowe, pomarańczowe, cytrynowe, ananasy i wogóle wszelkie drzewa owocowe egzotyczne i europejskie.

Jako przemysł rozwinęło się na tem tle cukrownictwo, gorzelnictwo, fabrykacja wina i fabrykacja oliwy.

Hodowla

Ta gałąź wykazała znaczny rozwój, gdyż nie tylko wypełnia zapotrzebowania wewnętrzne, lecz i eksportuje znaczne ilości zagranicę.

Hodowla jest najbardziej rozwinięta w strefie lesistej i górskiej, a to ze względu na wielką obfitość pastwisk.

Hoduje się wszelkie zwierzęta domowe typu europejskiego, oraz specjalnego typu południowo-amerykańskiego, jak: lama, alpaca, oraz wi:goń (vicuna, czyli pacovicuna).

W strefie nadbrzeżnej hoduje się owce, kozy, świnie, konie, tudzież krowy, muły i osły, oraz ptactwo domowe, jak kury, kaczki różnych gatunków, gęsi, pawie, indyki i wiele innych.

Poza tem hoduje się jedwabniki i pszczoły.

Produktami hodowli są: mięso, skóry, futra, tudzież najdrogocenniejsze gatunki wełny.

Przemysł

Przemysł jest ogólnie bardzo rozwinięty, obejmuje on działy: rolniczy i hodowlany, cukrownictwo, gorzelnictwo (rum i spirytus) fabrykacje win wszelkich, fabrykacje oliwy, młynarstwo; dalej: garbarstwo, fabryki wędlin, masła, sera i mleczarstwo, oraz na koniec: browary, fabryki i rafinerje olejów, fabryki świec i mydła, fabryki wódek i likierów, napojów gazowych, wyrobów cukierniczych, czekolady, cukrów i konfitur.

Stosunkowo znaczny jest przemysł ceramiczny, który wyrabia cenne i artystyczne wazy, naczynia, mozaiki i t. d.

Przemysł szklany — słabo rozwinięty.

Przemysł tkacki dziś znaczny: bawełniany w Limie, Vitarte, Ica, Arequipa, Sullana; wełniany w Limie, Huarás, Urcón, Arequipa, Cuzco, Marangani i etc.

Fabrykacja kapeluszy poza Limą w Lambayeque, Eten, Moyobamba.

Fabrykacja zapalek osiągnęła znaczny stopień rozwoju skutkiem bogactwa surowców potrzebnych do tej fabrykacji; fabrykacja kokainy w Callao, Cuzco i Huánuco. Poza tem istnieją fabryki materiałów aptecznych, farb, oraz prochu.

Przemysł metalurgiczny, jest dopiero w zaczątkach, istnieje kilka odlewni żelaza i metali, tudzież kilkanaście fabryk, gdzie jedynie montuje się maszyny importowane.

Poza tem istnieje jeszcze przemysł drzewny i tabaczný.

Z rzemiosł artystycznych na bardzo wysokim poziomie — stolarstwo artystyczne, oraz jubilerstwo.

Handel

Handel wewnętrzny mimo wielkich trudności jest znaczniejszy niż zagraniczny.

Handel kabotażowy między portami i przystaniami Pacyfiku jest znaczny i równa się wywozowemu.

Pod względem eksportu, Peru zajmuje czwarte miejsce w Południowej Ameryce w stosunku do jego wartości.

Cyfry porównawcze za lata: 1912 do 1918:

Eksport	Import
94.022.439	51.043.700 Lp., t. j. funtów peruwiańskich. 1919 do 1925
168.373.000	108.258.500

wykazują, że w ciągu kilku lat Peru podwoiło swój bilans handlowy.

Najważniejszymi artykułami wywozowymi są: złoto, miedź, srebro, ołów, tungsten, wanad, molibden, boraks, nafta, sól, cukier, rum, alkohol, wódki, wino, bawełna, wełna, futra, skóry, mięso marynowane, kokaina, chinina, balsam, koszenilla, condurango, kawa, kauczuk, kakao, cascarilla, ryż, owoce, kapelusze t. zw. panamskie i inne.

Artykułami wwozu są: węgiel, maszyny, broń, narzędzia rolnicze i inne, środki chemiczne i medyczne, żyto, jabłka, konserwy, wina, likiery, piwo, chmiel, słód, tytoń, manufaktura, ubrania, konfekcja, obuwie, kapelusze, zabawki, artykuły chińskie i japońskie, szkło (szyby), kryształ, papier, meble, środki wybuchowe, fortepiany i instrumenty muzyczne.

Peru znajduje się w stosunkach handlowych z następującymi krajami: St. Zjedn. Am. Półn., Anglią, Francją, Niemcami, Italią, Boliwią,

Ekwadorem, Brazylią, Chinami, Japonją, Chile,
Holandją, Belgią, Szwajcarią, Australją, Hisz-
panją, Kolumbią, Ameryką Centralną, Kubą, Ar-
gentyną, Austrią, Czechosłowacją, Szwecją, Nor-
wegją, Danią, Finlandją.

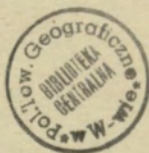

Bibliografja

- 1) Máximo M. Vásquez — Geografía del Perú,
- 2) German Stiglich — Diccionario Geográfico del Perú,
- 3) Jorge C. Aprile & Roque Blaya „Perú”,
- 4) Touring Club Peruano — Edición Oficial.
- 5) Comercio Exterior del Perú — Edición Oficial.

SPIS RZECZY

Wstęp	5
Historja	8
Rys geograficzny	14
Ustrój państwowy	45
Rys ekonomiczny	69
Bibliografja	79

INNE PRACE TEGOŻ AUTORA
DOTYCZĄCE PERU.

- 1) Peru ekonomiczno-statystyczne, 1929.
- 2) Augusto B. Leguía — Prezydent Peru 1930.
- 3) Andy, jako miejsce styku praludów Atlantydy i Aryabarty (w przygotowaniu).
- 4) Starożytności i prakultura peruwiańska (w przygotowaniu).
- 5) Inca Huamancapac Yupanqui, powieść (w druku).
- 6) Podręcznik do Nauki Języka Hiszpańskiego, wyd. I, 1926, P. T. E., wyd. II, 1929, M. Arcta,

W OPRACOWANIU

Boliwja
Kolumbja

169